

en klopjacht
r, boven de
ilte. In het
at: het com-
eventjes be-
t donker en
n de wacht,
aar het Zui-
andere sche-
n; het dek
letteren der
n het gesier-
id met den
wen volgens
en geel zien
e eerste zij-
je komen in
en de lucht
terwijl de
ggen als uit-

ijnerij: Men
weeglijkheid
aan zijn
den, aan de
faat, de boe-
d niet door
en van hun
koker vliegt
aar branden
anders dan
nnen gaan;
komt, spuw-
t, gedurende

te citeren.
n, u te doen
de eenheid
beide, meer
oals La vie
Maeterlinck,
dierenleven,
bezit en die
man.
hers schieten
thermometer,
stigheid van
kelijken uit-
afisch onvol-
wereld?

HELSTEIN.

Vinggaard".

ardige figuur:
rscheiden was
rafie, welke op
dezen geboren
ur en nationa-
eigen gemaakt,

toen ik ter be-
rk van de J. A.
estijn en Wi-
in uit de Kleine
erk is versche-
nd" te Amster-
e de opmerking
tig is. De twee
wijngaard" zijn
n keeren ook in
n telkens weer.
rpen van band

ding van het
vreemd klin-
i, d.w.z. Over
aming „hoog-
e in het land
rblifsel van
tot afgoden-
waren ook de
tot zonde, die
doende waren
disputen moge

isen, en werd
landsch over-
meester nog
als Een kort
u. De auteur
elen over „de
us ende vroe-
Dansen van
van een man
niet onbepaald
plaats vonden-
ag hij slechts
aporringen van
heydi, hovaer-
aghen van de
bewegingen en
ernst, die een

en initialen zijn van Leo Léon. In twee kleuren is de druk. Het geheel voldoet zeer.

Dit wat den buitenkant betreft.

Maar nu de sprong van Chamberlain naar Tazelaar, den gereformeerden predikant van Rotterdam?

Och, zoo groot is hij niet.

Chamberlain is de schrijver van een zeer breed opgezette werk, waarin hij de grondslagen van de 19e eeuw wil doen zien. Hij wil aantonen, welke geestelijke stroomingen, welke culturele en goddienstige machten zich hebben doen gelden in den loop der geschiedenis op dusdanige wijze, dat het gesterbeeld van de 19e eeuw erdoor beheerscht werd.

Alles en nog wat passeert de revue bij Chamberlain. Hij noemt zichzelf een dilettant, aan wiens werk geen wetenschappelijke waarde mag toegekend worden. Maar tegelijkertijd wijst hij elk gebaar van nederbuigende goddierenheid van welwillende lezers af met de opmerking, dat een dilettant soms gemakkelijker dan zuiveren kijkt op de verschijnselen heeft dan de vakgeleerde. En men moet erkennen, dat, al is het werk vol van gebreken, die den dilettant telkens bloot geven, toch ook anderzijds een breedheid van blik en fijnheid van opmerking als zeldzaam gevonden worden telkens weer verrassend.

Leg ik nu naast elkaar de werken van Chamberlain en Tazelaar, dan is dit de slotsom der overweging: in schijn bewijst Tazelaar aan de kleine profeten Amos, Obadja, Hosea veel en veel minder de aandacht dan Chamberlain en liet hij lang niet zoo scherp op hun ware grootte; maar in werkelijkheid heeft Tazelaar den grooten eerbied voor hen behouden en kan Chamberlain noch zichzelf noch wie hem lezen, daartoe opwekken.

En omdat het hier niet te doen is om een vergelijking tusschen 2 personen, doch in dit verschil tweemaal begin- sel en beschouwing aan het woord komt, daarom is het de moeite waard, erop te letten.

Chamberlain — dit is de eerste opmerking — schijnt veel en veel meer te doen te hebben met de grootheid van de kleine profeten, bijzonderlijk Amos en Hosea, dan Tazelaar, de gereformeerde predikant.

Dat blijkt al uit het „verband", waarin hij hen ter sprake brengt. Hij schrijft een breed opgezette hoofdstuk over de intrede van de Joden in de westersche geschiedenis. Vlak daarop volgt een ander over de intrede van de Germanen in de wereldgeschiedenis. En die nevenschik- king van Joden en germanen en hun opkomst in de ge- schiedenis van het geestes- en cultuurleven der volkeren laat al dadelijk zien, dat Chamberlain over de Joden anders denkt dan wij in doornie plegen te doen. De Joden zijn voor ons, gereformeerden, meer of minder een mo- moriepost in de uren, waarin wij zoolg geen cultuur- geschiedenis schrijven, dan toch over het begrip naden- ken. En dat is niet goed te praten. Wij leven met onze gedachten nog ongeveer honderd jaar achter Chamber- lain, niet in theorie, maar in praktijk. Chamberlain zegt, dat hij 100 jaar geleden nauwelijks aanleiding zou ge- vonden hebben, om een afzonderlijk hoofdstuk te wijden aan de opkomst van de Joden in de geschiedenis van Europa. Immers, toen leefde algemeen wél heel sterk de overtuiging, dat de geschiedenis van het Christendom, en van de christelijke kerk, van die der Joden niet kon wor- den gescheiden, en eveneens werd wél levendig gehou- den het besef, dat de Joden in het leven van den handel, op de geldmarkt, zich niet onbetuigd lieten, maar daarbij zou het dan ook gebleven zijn. Meer dan die twee ge- zichtspunten, God en goud, christendom en handel, zou- den de menschen toen niet hebben noodig gehad. Maar, zoo gaat Chamberlain verder, de Joden hebben voor de cultuur en het geestelijk bestaan van Europa veel meer beteekend. Ze mogen de profeetmakerij hebben los- gelaten, hun messiaansche idee van wereldheerschappij hebben ze nog. Ze mogen van officiële ambten zijn ge- weerd, ze mogen hun synagoge niet heel lang en nooit anders dan in beperkten kring het aanzien hebben kun- nen geven van een plaats, waarheen een gang tot den „goeden toon" behoorde, — toch hebben zij met onze

Christen paste. Hij wilde de kerkelijke tucht zien toegepast op lidmaten, die zich aan deze dingen schuldig maakten, en meende — wel wat al te optimistisch, dat op deze wijze het „dans-quaet" uit ons volksleven op den duur zou verdwijnen.

De tweede disputatie handelde over de tooneel- spelen. Tooneelstukken met bijbelschen inhoud, ook zelfs die van Bezä, kende hij af: immers de god- delijke dingen boden wel in ruime mate geestelijk genoeg, doch waren niet bestemd om de zinnen te streelen. Dergelijke onderwerpen behoorden op den preekstoel thuis. Passiespelen en mysteriën behoorden eveneens te worden geweerd. Ook sa- tirieke blijspelen keurde Voetius af, als in strijd met de Christelijke liefde. Tegen stukken met his- torischen inhoud had hij minder bezwaar. Enkele zeer goeie verwierp hij niet als middel tot oefening in de welsprekendheid voor studeerenden; en over- tigen stelde hij aan dergelijke stukken hooge eischen uit een oogpunt van zedelijkheid. Feitelijk verwierp hij het tooneel geheel.

In de derde disputatie kwamen aan de orde de misbruiken bij het genot van spijs en drank. Ook hierbij komt hij op tegen alle onmatigheid. Gastmalen moeten niet te dikwijls worden gegeven en niet te weelderig, te kostbaar of van bijzonder langen duur zijn. Men voere geen zoutelooze tafel- gesprekken en stelle niet te veel heildronken in. Over dit laatste punt had Voetius reeds vroeger

Europeesche cultuur ook een innerlijken samenhang. Men kan Europa niet zonder hen verklaren. Wie het leven van zijn eigen oude wereld verstaan wil, moet niet begin- nen met de verstrooiing der kinderen van Abraham onder de volkeren; want de verspreiding van de Joden heeft hun dieper nationale wezen niet aangetast. Men kan de geschiedenis van het christelijk Europa niet ver- klaren zonder naar het wezen der oude Israëlieten te vragen.

Op dit standpunt worden menschen als Nehemia, Amos, Hosea ineens tot gewichtige cultuurmach- ten opgevoerd. „Joodsche" herders als Amos en Hosea hebben met hun uitspraken de monumenten van Euro- peesche kunst helpen afbreken. Wij zijn hen en hun ge- lijken nog niet kwijt. Wij hebben niet genoeg te nemen met de idee, dat Christus de profeten van Israel „ver- vuld" en verklaard had en dat wij dus door Jezus te go- looven en het fundament der apostelen te laten liggen, tegelijk ook dat der oudtestamentische profeten automa- tisch en naar plicht hadden bewaard, zonder er verder afzonderlijk acht op te slaan. Neen, zegt Chamberlain: Christus moge voor ons de groote bouwmeester geweest zijn, en onze dogmatische arbeid moge te danken zijn aan hellenistisch denken, Israels profeten en psalmisten zijn nog altijd levende, werkzame krachten in ons geestes- leven; zij zijn het ook krachtens eigen leven en eigen taal en eigen gedachten.

Dus staan ze voor ons als reuzen: Israels profeten. Ze worden bij Chamberlain verder naar voren geschoven, dan bij ons doorgaans pleegt te geschieden. Als we eer- lijk zijn, dan moeten we erkennen, dat Hosea en Amos en de anderen onder Israels profeten bij ons wel uit de doeken gedaan worden in de adventsprediking en in de beschrijving van de geschiedenis der bizon- dere open- baring; maar dat wij ze ook als cultuurmachten zien, dat wij ook de „algemeene geschiedenis" niet zouden kunnen schrijven zonder hun naam te melden, dat zou- den we van ons zelf niet mogen zeggen. Chamberlain heeft met de profeten meer te doen dan wij doorgaans. Hij heeft met Amos meer te maken dan een dominee, die een adventspreek maakt in December of een gereformeerd theoloog, die de bijzondere openbaring naspreekt in haar gangen door de heilige geschiedenis heen. Waarom moet de naam van Amos niet naast die van b.v. Homerus staan? Waarom wordt Hosea niet gedoceerd door den- zelfden leeraar, die het heeft, zeg b.v. over Attila? De profeten, zegt Chamberlain, hebben het leven in den stam van Israel bewaard. Ze hebben meer gedaan dan wet en overlevering konden; ze hebben de reactionaire machten op zij gedrongen en hebben zoo Israels volk be- waard voor den geestelijken ledigheid en de achteraf- positie, waartoe strenge, orthodoxistische leiders hen hadden willen doemen. Zij zijn geworden de pit en het staal in het bloed van het Jodendom. Zijn hoofd hielden ze fris, zijn hart beweeglijk. Israels letterknechten en reformatoren naar de letter der wet hebben Israels boom wel omtuind en verzorgd, maar ze sneden den toover van de levenssappen af, want de wortels van den boom, die onder den grond breed uitsloegen, wilden ze afsnij- den. Ezra b.v. heeft niet Israels religie vooruitgebracht, maar laten doodloopen. Mannen als Ezra hebben den boom van Israel met hun letterknechterij de wortels af willen nemen; dan bleef de stam wel staan, maar hij kon alleen rechtop blijven staan met het hulpmiddeltje als van de 13000 pulen en stutten van de „wet". Maar mannen als Hosea en Amos, de dragers van het le- ven d e p r o f e t i s c h e woord, zij hebben het Jodendom tegen Ezra be- schermd, zij hebben het taale leven van het volk in stand gehouden door hun levend woord en zoo den stam van Abraham in staat gesteld, levend en krachtig te blijven, en ons meer te geven dan een Paulus, die brieven schrijft en een Christus, die religie predikt. Israel heeft ook als cultuurmacht geleefd door den arbeid van zijn groote geestelijke leiders. Hosea en Amos moeten een plaats hebben naast Socrates en de Indische wijsheidsleeraars; zij hebben de ziel bewaard en van hun volk en ze tot heer- schappij gevoerd. De verstrooiing was geen strafgericht over een volk, welks geest had uitgewerkt en uitgediend, maar ze bracht een natie onder de volkeren, die de be-

gehandeld in een disputatie „over de dronken- schap", waarbij hij het „gezondheid"-drinken ern- stig afkeurde. Op dit punt kwam inderdaad bij onze vaders veel voor, dat niet door den heugel kon. Hij voorbeeld het drinken van een heildronk, waarbij drie glazen achter elkaar moesten worden geledigd, of het „sommen", waarbij de beker telkens met een kus door den man- nelijken gast aan zijne buurvrouw werd doorge- geven, bij het eerste glas één, bij het volgende twee kussen, enzovoort. Dat ook bij doop- en begrafenismaaltijden soberheid door Voetius werd gewenscht, ligt voor de hand. Het toen pas op- komend rooken „toeback-suygen" acht hij op zich- zelf niet geheel ongeoorloofd, maar hij vindt het eigenlijk alleen goed bij wijze van geneesmiddel.

De vierde „wereldsche hoogte" was de weelde en pronkzucht in kleeding, woning en huisraad. Voetius wijst er op, dat de kleeding is ingesteld om der zonde wil, en tevens dient om het lichaam te vrijwaren tegen koude, om de geslachten te onderscheiden en om iemands waardigheid aan te duiden. Men heeft meer te letten op de eischen der gezondheid dan op die van den uitwendigen tooi. Onblootving van het vrouwelijk lichaam acht hij ongeoorloofd; niet echter het dragen van ju- weelen of parelen. Een amtsgetuig voor de die- naren des Woords vindt hij ongewenscht. Overigens herinnerde hij aan Huygens' „Costelyck Mal". Wat

waring van haar eigen wezen te danken had aan de groote profeten, ook aan Hosea en Amos en de anderen. Zij waren door het volk, dat Jezus kruiste, niet verloo- chend, noch vertreden, maar bleven onder hen leven, en kwamen zoo ook tot Europa als stutten voor en bouwers van onze geschiedenis, onze algemeene geschiedenis, wel te verstaan.

Nietwaar, dat zijn beschouwingen, waarvan wij geen last plegen te hebben. Wij zien Amos en Hosea niet als vlamspuwers tegen Mozes en Ezra. Wij zien ze ver- treden door het volk, dat zijn Messias kruiste, doch in de christelijke kerk gehandhaafd. Wij meenen, dat ze voor de algemeene geschiedenis slechts te beschrijven zijn naar de uitspraak der bijzondere openbaringsgeschiedenis en gelooven, dat zij in het cultuurleven van Europa alleen dan waarachtig tot zegen kunnen zijn, als men hen niet hoort getuigen over Jezus Christus heen, of tegen hem in, of los van hem, doch als men Christus toelaat te zeg- gen, dat o o k h u n profetieën in hem vervuld zijn.

Dit is de gereformeerde zienswijze. En Tazelaar heeft ze gehandhaafd en is er van uitgegaan. Ze brengt mee, dat aan de namen van Hosea en Amos minder aan- dacht geschonken wordt, dan aan hun openbarings- woord, den inhoud hunner profetie. Tazelaar volgt ook deze lijn. Over hun persoon zegt hij niet veel; over de groote kwesties van hun leven geeft hij geen uitgewerkte studie; het is hem om het woord te doen, dat zij ge- sproken hebben. Als Chamberlain de motieven van „woestijn" en „wijngaard" zou hebben moeten uitwerken, dan zou hij het gedaan hebben in cultureelen zin. Maar Tazelaar werkt ze aanstonds uit in de richting der bi- zondere genade: hij spreekt over den woestijngang van Gods volk en van Gods zielen, en over de wijngaarden van het aardse Kanaan slechts als beloften van den wijn- gaard van het volle leven met en uit God. Voorzover de wijngaard een belofte heeft in uitwendigen zin, wordt haar vervulling gezien achter de wolken, boven de ster- ren, na den dag van den wereldbrand.

Zoo is het ontegenzeggelijk, dat Chamberlain met Amos en Hosea optrekt naar den breeden en Tazelaar naar den smallen weg. Er zijn nu eenmaal meer boekjes over al- gemeene, dan over bijzondere geschiedenis; en meer is er over de cultuurhistorie te praten dan over de geschiedenis der bijzondere openbaring. Ja, wie heeft de laatste eigen- lijk geloofd? Het zijn er niet veel, en die het nog zijn, die krakeelen over haar beschrijving, of ze zijn er nog niet eens aan toegekomen.... Amos en Hosea worden bij Chamberlain gauwer beroemd dan bij alle Taze- laars en hun geestelijke familie.

Maar nu keeren we het blaadje om. De minste in de bijzondere openbaring is meer dan de grootste in de alge- meene. In het rijk der genade dienen is meer dan in dat der cultuur heerschen. Moet ik Amos en Hosea in de algemeene beschavingsgeschiedenis een plaats geven on- der Socrates en Seneca en Attila en Homerus, dan hebben ze hun plekje in het register gauw veroverd. Maar ze worden straks in vergelijking gebracht, en och, zoo groot als ze eerst waren voor de oude generatie, die statenbijbels laat herdrukken, zoo klein worden ze dan in het panopticum der historische holden van de be- schavingsgeschiedenis. Maar laat over hun woord gere- formeerde zielen mediteeren naar het inzicht dat de Schriften één zijn, dat Amos en Hosea niet verdonkere- maad worden, maar wel waarlijk hun levensroeping bereiken, als zij op Jezus Christus altijd weer heen- wijzende en Zijn wegen bereidende zijn en blijken, en.... het gevolg is, dat zij groot blijven om hun woord. Hun grootte wordt dan met anderen maatstaf gemeten dan door wie ze slechts of voornamelijk als cultuurhistorische machten erkent.

En nu heeft Tazelaar met Amos en Hosea en de pro- feten in e e r te maken en houdt hij m e e r van hen over dan Chamberlain. Wat Chamberlain — nog eens: als drager van een beschouwing gezien — in de breedte voor hen wint, dat verliest hij in de diepte. Maar Tazelaar — en ook hij is hier vertegenwoordiger van een ziens-

woning en huisraad betreft, pleit hij voor de een- voudige, doch gezellige inrichting van het oud- hollandsche huis, waar men ook muziekinstrumen- ten en schilderstukken vond. Bij de laatste moesten echter alle obscene voorstellingen worden geweerd.

In de laatste disputatie komt de tooi van hoofd en gelaat ter sprake, waarbij de toenmalige quaestie van het lange haar der mannen aan de orde kwam. Het behoeft niet te worden gezegd, dat Voetius zoolwel dit lange haar als het dragen van pruiken afkeurde, en dat hij moesjes, blanketsel en der- gelijke dingen verwierp. Slechts wat noodig was voor de gezondheid achtte hij toelaatbaar.

Nauw aan deze vijf disputen sloot zich eene andere aan, uit den winter van 1636, over het misbruik, dat er van Gods Naam wordt gemaakt door het lot te werpen, waarin alle kaart- en dobbelspel als in strijd met de heiligheid van het lot werd afgekeurd. Daartegen verhiel een En- gelsch predikant van naam, Thomas Gataker, zijn stem, doch diens in 1638 verschenen boekje werd buiten Engeland weinig gelezen. Toen echter in 1659 te Leiden een tweede druk ervan werd ter perse gelegd, achtte Voetius zich genoopt onder den titel Disceptatio de lusu aliae zijne meening te handhaven.

Zoo predikte de hoogleeraar wat men de Voetiaansche „precysheyt" noemde.

JOH. C. BREEN